

Afdelingsblad Gooiland, 2022 nr. 2 - 15 jun. 2022

Inhoudsopgave	pagina
Van de voorzitter	2
In Memoriam Maria Boersen (1953-2022)	3
Presentatie Rob Dix: Genealogisch onderzoek in Duitsland	4
Verslag ALV 18 mei 2022	5
Nieuw lid stelt zich voor	5
In dienst van Napoleon	6
- Het lot van jongemannen in het gebied tussen Vecht en Eem, 1810-1814	
Het leven van Stijntje Jans van Delden	9
Moritz Frisch (1849-1913) uit Galicië, Oekraïne	22
Evenementen in 2022	26
Ledenaantal	26
Colofon	27

Van de voorzitter

Wat een plezier was het dat we op 18 mei in de Bethlehemkerk weer zoveel leden en belangstellenden konden ontvangen tijdens onze eerste bijeenkomst van 2022. Eindelijk geen Coronabelemmeringen meer!

De goede opkomst kwam ongetwijfeld ook door het interessante onderwerp: 'Genealogische bronnen in Duitsland' (een kort verslag van de lezing door Rob Dix vindt u elders in deze 'Gooise Sporen'). Bijna iedere Nederlander – en dus ook bijna iedere genealoog – heeft Duitse voorouders en gelukkig worden de Duitse archieven steeds toegankelijker.

Tijdens de pandemie zijn we wel in staat geweest de gebruikelijke vier nummers per jaar van 'Gooise Sporen' uit te blijven brengen – mede dankzij bijdragen van leden. Ook voor dit nummer is dit het geval.

Onze oud-secretaris Rob Tausk geeft weer eens inzicht in een deel van zijn zeer interessante stamboom. Ditmaal neemt hij ons heel actueel mee naar het deel van Galicië dat in Oekraïne ligt (en tracht hij ook nog een relatie met Sigmund Freud te leggen!). Wim Peeters beschrijft het leven van Stijntjen Jans van Delden, zijn 18de -eeuwse voorouder uit Zwartsluis (een tweede deel van dit artikel komt in het volgende nummer). Of u kunt zich aan uw medeleden voorstellen, zoals Irene Meijer-Boelhouwer in dit nummer doet (ook als u al langer lid bent)! En vanzelfsprekend zijn ook een 10-minutenpraatje of een lezing zeer welkom.

Oud-burgemeester Pieter Broertjes van Hilversum en archivaris Jacqueline Deknatel-Bos bij de overdracht van zijn persoonlijk archief aan het Streekarchief (bron: Facebookpagina van Gooi & Vecht Historisch, 28 april 2022)

Zoals u wellicht weet, tracht het afdelingsbestuur goede contacten te onderhouden met historische kringen en andere lokale en regionale organisaties op historisch gebied in onze regio. We zijn dan ook betrokken bij 'Tussen Vecht en Eem', die onder andere fungeert als netwerkorganisatie.

Daarbij zijn de twee nauw samenwerkende archiefdiensten in onze regio uiteraard van speciaal belang: het 'Streekarchief Gooi en Vechtstreek' in Hilversum en het 'Gemeentearchief Gooise Meren en Huizen' in Naarden. De komst begin dit jaar van twee nieuwe archivariessen Jacqueline Deknatel-Bos en Olga Minkema (die allebei voor beide archieven werken), was aanleiding om een kennismakingsbezoek af te leggen. Afsproken is om elkaar zo optimaal mogelijk te blijven informeren en waar mogelijk samen te werken. Ook onderzoeken we de mogelijkheid van een bezoek van onze leden aan een van de twee archieven. Informatie over de archieven vindt u natuurlijk op onze afdelingswebsite: <https://ngv-gooiland.nl/archieven-in-het-gooi>.

Zoals u in het activiteitenoverzicht kunt zien, is onze volgende afdelingsbijeenkomst gepland op 21 september. Hopelijk kunnen wij u dan weer in groten getale ontvangen in de Bethlehemkerk.

In uw omgeving zijn ongetwijfeld mensen met interesse in hun familiegeschiedenis. Wijs hen dan op de NGV en op onze bijeenkomsten, waar in principe iedereen van harte welkom is, ook niet-leden. En er wordt geen entree geheven!

Het afdelingsbestuur wenst u veel leesplezier en een mooie zomer!

In Memoriam Maria Boersen (1953 -2022)

Op 2 mei 2022 is tot onze grote spijt ons lid Maria Boersen overleden.

Maria was had zitting in besturen van diverse historische verenigingen. Allereerst in het bestuur van de Stichting 'Stad en Lande van Gooiland'. Maar ook in dat van de Organisatie voor regionale geschiedenis in het Gooi en aangrenzende gebieden, de 'Stichting Tussen Vecht en Eem' (tevens was zij lid van de redactie van het gelijknamige blad) en dat van de Stichting 'Omgevingseducatie Gooi, Vecht- en Eemstreek'.

Op de website van Stad en Lande wordt zij onder andere als volgt herdacht:

"Zij was ondanks haar ernstige ziekte nog volop bezig met de geschiedenis van haar geliefde Gooi, waar de erfgooiers een belangrijke plaats innamen. Haar belangstelling voor de regionale geschiedenis werd niet alleen gedreven vanwege haar geboortedorp Blaricum of door de familieband met de erfgooiers via moederszijde. Het vloeide ook voort uit haar studie geschiedenis en haar werkzaamheden daarna in het geschiedenisonderwijs als docent en opleider aan lerarenopleidingen. (...) Er werd door haar gepubliceerd en er werden lezingen gehouden veelal over de erfgooiers. (...) Bij haar speelde met name het individu achter de erfgooiers een grote rol. (...) In het bestuur hield zij zich in het bijzonder bezig met educatie. Zij was een trouw, deskundig en bij tijd en wijle kritisch lid; wij zullen haar missen in de vervulling van een van onze belangrijkste bestuursopdrachten: het levend houden van de geschiedenis van de erfgooiers; zij droeg daaraan ten volle bij."

Maria Boersen tijdens ons 70-jarig jubileum (foto Anne Schley)

Maar Maria was ook lid van de afdeling Gooiland van de NGV (én van de afdeling Amersfoort - haar vader heeft daar zijn wortels). Wij zullen in het bijzonder haar bijdrage herinneren aan de viering van ons 70-jarig jubileum op 7 september 2019 over "De geschiedenis van de Erfgooiers en de betekenis daarvan voor de genealogie" (een uitgebreide samenvatting daarvan is te vinden in '[Gooise Sporen' 2019-04](#)).

Wij wensen haar nabestaanden veel sterkte toe.

en kussen elkaar dood weer tot leven
eeuwig de tijd in het oor de klok van het oor
in schulden gedompeld in kussens gesmoord
maar waar ik in het tikken snik adem jij in mij voort

Lucebert

Volop bezig met regionale, lokale en familiegeschiedenis,
vol plannen is te vroeg overleden

Maria Boersen

Willibrorda Jacintha Lucie

Blaricum, 7 november 1953

Bussum, 2 mei 2022

Bussum: Paul Post

's-Hertogenbosch: Cecile Post

We nemen afscheid van Maria op zaterdag 7 mei om 11.00 uur
in de Spiegelkerk Nieuwe 's-Gravelandseweg 34 te Bussum.

Daarna begeleiden wij Maria naar haar laatste rustplaats op
de Nieuwe R.K. Begraafplaats, Nieuwe Hilversumseweg 70 te Bussum.

Aansluitend is er een samenzijn in het uitvaartcentrum
van Monuta De Jager gelegen naast de begraafplaats.

Bloemenadres: Monuta De Jager, Nieuwe Hilversumseweg 59 te Bussum

Willemslaan 25, 1406 LT Bussum

Presentatie Rob Dix: Genealogisch onderzoek in Duitsland

De heer Rob Dix, oud-voorzitter van de NGV en deskundig op het gebied van onderzoek in Duitsland, vertelde in zijn presentatie over genealogisch onderzoek in Duitsland in zijn algemeenheid: welke archieven en bronnen zijn beschikbaar, valkuilen en het verschil met onderzoek in Nederland. Hij liet via internet zien welke mogelijkheden de Duitse archieven nu al bieden en wat de voornaamste onlinebronnen zijn voor onderzoek. Want ook in Duitsland zijn de ontwikkelingen heel snel gegaan! Hij liet ook zien dat je thuis al veel kunt doen voordat je een reis naar Duitsland gaat ondernemen voor onderzoek. Goed beslagen ten ijs komen, biedt bovendien voordelen in de communicatie in de archieven.

En soms liggen resultaten op plaatsen waar je het helemaal niet verwacht.

Link naar de presentatie vind je [hier](#)

Onlinebronnen: [Archion](#) en [Matricula](#)

Verslag ALV 18 mei 2022

Afdelingsbestuur Gooiland

Verslag Afdelingsledenvergadering NGV-Gooiland op 18 mei 2022 om 20:00 uur in de Bethlehemkerk te Hilversum

Aanwezig: 21 leden

Opening: door voorzitter Louis Heinsman 20:00 uur

Mededelingen: Maria Boersen 2 mei overleden

Notulen ALV 3-11-2021: *Geen bijzonderheden*

Jaarverslag 2021: *Geen bijzonderheden*

Vorbereiding NGV AV 21 mei 2022: *Geen bijzonderheden*

Afgevaardigden en Mandatering:

Stukken zijn te lezen op de website zie agenda HB

Vraag: website Gooiland als vanouds?

Antw.: nee, maar wordt aan gewerkt

Mandaat Maarten v Mourik, naar bevind van zaken

Rondvraag: *Geen bijzonderheden*

Datum volgende vergadering: 2 november 2022

Sluiting: 20:25 uur

De onderliggende stukken zijn te raadplegen via: <https://ngv-gooiland.nl/publicaties>

Nieuw lid stelt zich voor

Mijn naam is Irene Meijer-Boelhouwer. Ik ben geboren in Hilversum en heb daar de eerste 7 jaar van mijn leven gewoond. De nieuwe werkplek van mijn vader werd Apeldoorn en daar woon ik nu nog steeds.

Al op jonge leeftijd had ik belangstelling voor genealogie en daar heb ik mijn beide ouders mee "besmet". Een aantal jaren zijn we dan ook vaak samen op pad geweest.

Het toeval wil dat Apeldoorn de bakermat van de familie van mijn moeder is en zo zijn zowel Hilversum als Apeldoorn belangrijke plaatsen binnen onze familiegeschiedenis.

Beide families waren ook nog redelijk honkvast, zodat er meerdere generaties in deze beide plaatsen gevonden werden.

Je voorouders en hun verhalen willen onderzoeken/vinden is een hobby voor het leven en kan veel tijd vragen. Tijd heb ik niet altijd gehad, zodat het meerdere keren een paar jaar heeft stilgelegen. Mijn zoekgebied ligt vooral in een brede strook van links naar rechts en in het midden van Nederland. Van Amsterdam, Hilversum, de provincie Utrecht naar Apeldoorn en dan door naar de Achterhoek, met name rondom Winterswijk.

Buiten Nederland speelt Duitsland een grote rol, maar in het in het buitenland zoeken ben ik nog niet zo bedreven, dus daar ligt nog een grote uitdaging en genoeg te ontdekken.

In dienst van Napoleon

Het lot van jongemannen in het gebied tussen Vecht en Eem, 1810-1814

[Iny Hoogendijk – www.infransediensttussenvechteneem.nl]

Op 5 mei 2021 vierden we in Nederland de bevrijding van de Duitse bezetting in 1945.

In Frankrijk herdacht men dat Napoleon Bonaparte 200 jaar eerder stierf in ballingschap op het eiland Sint-Helena. Er stonden geen festiviteiten op het programma, want hij verdeelde het Franse volk. Moest hij nu bejubeld of juist veroordeeld worden? Was hij een vooruitstrevend hervormer of een dictator? Uiteindelijk hield de Franse president Macron een toespraak en legde hij een rouwkrans aan het praalgraf van Napoleon in het Hôtel des Invalides in Parijs. Zie [hier](#) een reportage over de herdenking in Parijs.

Napoleon en Holland

In Noord-Nederland werd de Bataafse republiek (1795-1806) opgevolgd door het Koninkrijk Holland, met aan het hoofd Lodewijk Napoleon, een broer van Napoleon Bonaparte. In feite was Holland in die periode een vazalstaat van Frankrijk. Niet tevreden over het wankelmoedige optreden van zijn broer, lijfde Napoleon Bonaparte Holland op 9 juli 1810 in bij het Franse keizerrijk. Zie [hier](#) de Proclamatie waarin de vereniging van het Koninkrijk Holland met het Franse Keizerrijk wordt bekend gemaakt. Eind 1813 herwon Holland zijn onafhankelijkheid om te worden omgevormd tot het Koninkrijk der Nederlanden onder Koning Willem I in 1815.

Wat heeft Nederland te danken aan Napoleon?

De belangrijkste hervormingen zijn de modernisering van bestuur en rechtspraak, de invoering van nieuwe maten (meter) en gewichten (kilogram) en de invoering van de Burgerlijke Stand (BS). Door middel van de BS was Napoleon in staat op een efficiëntere wijze belasting te heffen en jongemannen voor zijn leger op te roepen. Bij de inlijving van Holland had hij slechts de doopboeken tot zijn beschikking.

Dienstplicht

Om zijn 'Europese droom' te realiseren had Napoleon veel soldaten nodig voor zijn leger. In 1811 voerde hij in Noord-Nederland de zg. 'conscriptie' in. Iedere man van 20 jaar moest zich inschrijven. Door middel van loting werd bepaald wie direct in dienst moest en wie op een reservelijst werd

geplaatst. Er was veel verzet tegen de dienstplicht, want er werden in een hoog tempo steeds nieuwe lichten opgeroepen, ongeacht wat dit voor de plaatselijke bevolking betekende.

Militairen tussen Vecht en Eem

Op deze website proberen we de verhalen te vertellen van ca. 560 jongemannen uit 18 plaatsen in het gebied tussen Vecht en Eem, die tussen 1810 en 1814 onder Napoleon dienden. Het waren jongemannen die al in het Hollandse Leger hadden gediend, vrijwilligers en dienstplichtigen. We proberen na te gaan wanneer ze in dienst kwamen, in welk regiment ze dienden en hoe het hen daar verging. Als basis voor de lijst van militairen hebben we onze toevlucht genomen tot de Database van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH). Voor nadere details verwijst het NIMH naar de 'Service Historique de la Défense' in Vincennes/Parijs (SHD), waar slechts een deel van de stamboeken is gescand. Het gaat dan om de boeken waarin de militairen die deel uitmaakten van de Keizerlijke Garde (subserie 20YC) en de Linierregimenten (subserie 21YC) geregistreerd staan. De overige stamboeken moeten nog gedigitaliseerd worden.

Waar hebben de jongemannen uit het gebied tussen Vecht en Eem gediend?

Zij vochten in Duitsland, Polen en Rusland (incl. het huidige Litouwen en Wit-Rusland). Een verblijf in Spanje zijn we niet tegengekomen. Het is niet helemaal duidelijk waar de regimenten, bataljons, eskadrons en compagnieën zich in 1810 en 1811 bevonden. Sommige regimenten bewaakten de kusten om te voorkomen dat de Engelsen binnenvielen, net zoals dat het geval was in 1809 op Walcheren. De meeste troepen werden vanaf augustus 1811 voorbereid op de veldtocht naar Rusland: verbindingslijnen werden oostwaarts verlengd en grote voorraden werden aangelegd in Pruisen. Op 24 juni 1812 begon dan de lang verwachte aanval; de troepen staken de rivier de Memel (Njemen), over, die de uiterste grens van het Franse keizerrijk vormde. In het voor- en najaar van 1813 vonden de veldslagen in Duitsland plaats. Na de Volkerenslag bij Leipzig (tussen 16 en 19 oktober 1813) probeerden de Franse troepen de grens naar Frankrijk weer te bereiken. Grote aantallen manschappen staken de Rijn bij Mainz over en een kleiner aantal ook de grens bij Wesel. Daarna voerde Napoleon nog een Franse campagne, van eind 1813 tot begin april 1814, maar aan dit onderwerp besteden we verder geen aandacht, omdat er heel weinig militairen uit het gebied tussen Vecht en Eem betrokken zullen zijn geweest bij deze campagne.

Europa in 1812

Opbouw van de website infransediensttussenvechteneem.nl

In de linker kolom kunt u een geregistreerde militair alfabetisch op naam zoeken.

Vermeld zijn gegevens als voor- en achternaam, geboorteplaats, geboortedatum, woonplaats, beroep, naam ouders, inschrijvingsnummer in stamboek van regiment, naam van regiment, datum van indiensttreding, rang, nummer SHD stamboek, conscrit/remplaçant, bijzonderheden, overlijdensdatum of vermist.

N.B. De oorspronkelijke namen zijn omgezet in het Frans en voor deze website weer terugvertaald naar de Nederlandse naam. Dit is gebeurd door naspeuringen te doen in doopboeken. De geboortedata zijn meestal doopdata, tenzij een geboortedatum expliciet was vermeld. De geboortedata in de stamboeken bleken heel vaak niet te kloppen. Ook de geboorteplaatsen werden vaak niet juist vermeld. Voor zover noodzakelijk zijn er dus correcties toegepast op de gegevens in de stamboeken.

Onder de banner staan tabs vermeld voor Inleiding, Plaatsen, Regimenten, Diversen, Contact en Over ons.

Onder Plaatsen staat per plaats een artikel en een lijst van militairen uit die plaats. Onder Regimenten worden de belangrijkste regimenten en de militairen die daarbij ingelijfd waren weergegeven. Onder Diversen vind je uitleg over Beroepen, Bronnen, Overlijdensverklaring en Uniformen.

Over ons

In het voorjaar van 2021 trof ik op Geneanet nieuwe informatie aan over een voorouder: een inschrijving in het stamboek van het 125e Regiment Infanterie van Linie. De jongeman had dus in het leger van Napoleon gediend en was omgekomen in Stettin, zoals bleek uit de toegevoegde scan. Deze ontdekking heeft uiteindelijk geleid tot het onderzoek naar militairen die onder Napoleon gediend hebben in het gebied tussen Vecht en Eem.

Ik ben Iny Hoogendijk-Vranken.

Na mijn studie Franse Taal- en Letterkunde heb ik in de jaren 70 drie jaar gewerkt bij de Universiteitsbibliotheek van de Universiteit van Amsterdam, o. a. als vakreferent Frans.

Verder heb ik in de jaren 70 en 80 lesgegeven in het Voortgezet Onderwijs en in het Volwassenenonderwijs. Vanaf 1989 tot 1995 was ik administrateur en van 1995 tot 2010 controller van een grote Onderwijsinstelling voor Voortgezet Onderwijs in 't Gooi. Vanaf 2010 tot 2020 was ik penningmeester van de Stichting Tussen Vecht en Eem. Ik houd mij bezig met de content van deze website.

Eind 2021 heb ik Anne Schley benaderd met het verzoek mij te helpen met het opzetten van een website. Anne houdt zich vooral bezig met de technische zaken van de website.

Anne stelt zichzelf voor.

Ik ken Iny van de Stichting Tussen Vecht en Eem en omdat ik ook geïnteresseerd ben in genealogie, leek het me heel leuk het vele werk dat Iny gedaan heeft, om te zetten in een mooie website, zodat de informatie voor iedereen toegankelijk is.

In de 'Gooise Sporen' van mei 2020 heeft Wim Peeters u meegenomen in zijn zoektocht naar zijn Zimmerman-voorouders. In dit artikel (en een vervolg erop in het komende nummer van 'Gooise Sporen') reconstrueert hij het leven van zijn oudovergrootmoeder Stijntjen van Delden.

Het leven van Stijntjen Jans van Delden

[Wim Peeters]

1. De ouders van Stijntjen

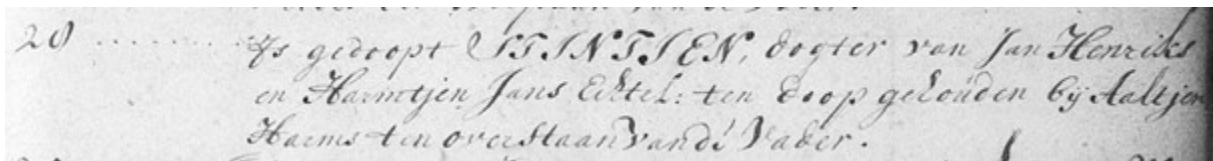
Wie is Stijntjen Jans van Delden en waarom haar verhaal hier vertellen?

Stijntjen, ook wel Christien genoemd is een vrouw die leefde begin 18e eeuw in Zwartsluis en zij is een van mijn verre voorouders, 300 jaar geleden, 8 generaties terug in de tijd. De genealogische benaming van deze voorouder is oudovergrootmoeder. Ze moet een sterke, zelfstandige vrouw zijn geweest die ondanks tegenslag en verdriet probeerde de eindjes aan elkaar te knopen.

Ze overleefde vele dierbaren en haar leven eindigt al op 44-jarige leeftijd. Zij woonde in een dorp waar tijdens haar leven grote economische groei was door de turf overslag, waar in het algemeen zwaar werk werd gedaan, ook door kinderen. Ondanks de groei was er toch veel armoede, de kindersterfte was erg hoog en de kerk speelde daardoor ook een belangrijke rol in de gemeenschap van Zwartsluis.

Haar leven begint in 1710 en ze werd op 28 september 1710 gedoopt in de Nederlandse Hervormde Kerk in Zwartsluis. Ze werd ten doop gehouden door Aaltjen Harms. Ruim 90% van de inwoners van Zwartsluis waren toen Nederlands Hervormd. Daarnaast waren er nog gereformeerden, doopsgezinden, joden en een paar katholieken.

Een aantal malen zien we dat de doopsgezinde voorouders en hun kinderen in de trouwboeken staan van de Hervormde Gemeente. Een huwelijk met een andere religie dan de Doopsgezinde werd namelijk door hen niet erkend en daarom werd er in die gevallen in de Hervormde Kerk getrouwd.

Doopboek van de Nederlands Hervormde Kerk

Welke dominee de doop deed is niet bekend. In die tijd waren Johannes Collert (1699-1717) en Daniel van Diest (1700-1731) beiden predikant in Zwartsluis. In die jaren kende de gemeente twee predikantsplaatsen, een erg goede bezetting gezien het aantal lidmaten. Bij het aantrekken van de tweede predikant werd steeds uitgezien naar een nieuwkomer die aan het begin van zijn loopbaan genoeg moest nemen met een wat lager traktement.

Kwam vervolgens de eerste predikant te overlijden of besloot deze elders een gemeente te gaan dienen dan was het gebruikelijk dat de tweede predikant als het ware opschoof. Behalve hogere inkomsten kon hij dan ook de betere pastorie betrekken. Daniel van Diest was een zoon van Samuel van Diest, professor in zowel Godgeleerdheid als in de Wijsbegeerte en ook zijn opa doceerde in 1640 al theologie in Deventer.

Stijntjens vader was **Jan Hendriks van Delden** en is in ca 1695 getrouwd met **Harmtjen Jans** en beiden woonden ook toen al in Zwartsluis. Ze waren destijds ongeveer 25 jaar oud. Waar Jan Hendriks van Delden en Harmtjen Jans zijn geboren is helaas nog niet achterhaald en ook de trouwdatum is niet gevonden.

De naam Van Delden duidt op een geografische oorsprong en werd dan toegepast op iemand die oorspronkelijk afkomstig was uit de stad Delden in Twente, maar later elders ging wonen. Het gebeurde veelvuldig dat personen genoemd werden naar het dorp, stad of oord waar ze vandaan kwamen.

We komen in de archieven Jan Hendriks van Delden in Zwartsluis voor het eerst tegen in 1702 als hij wordt aangeslagen voor "zoutgeld". Dit was een belasting gebaseerd op de taxaties van de "100oste penning" een belasting op onroerend goed. De aanslag bedroeg 10 stuivers. Dit bevestigt dat Jan Hendriks en Harmtjen Jans, ook wel Hermina Jans genoemd, al langer in Zwartsluis woonden. Hun eerste zoon, Jan werd dan ook ca 1695 in Zwartsluis geboren.

Er volgden daarna zeven kinderen, Hendrik (1696), Hendrik (1699), Gerrit (1700), Hermen (1702), Hendrik (1703), Gerrit (1705) en Stijntien (1706) die allen voor hun vierde jaar overleden. Zoals we verder zullen zien was de kindersterfte in Zwartsluis in deze tijd bijzonder hoog en moet erg veel verdriet in de families hebben bezorgd. Oorzaak van de hoge kindersterfte in Zwartsluis, maar ook in andere streken van Nederland, was vooral de slechte hygiënische omstandigheden. Bacteriën die normaal worden weggespoeld, komen in de grond terecht en daardoor ook in het drinkwater of in het eten.

Maar er heerste ook regelmatig besmettelijke ziekten zoals pest, pokken, dysenterie en cholera. Na de 7 overleden kinderen werd zoon Steven in 1709 geboren en een jaar later in 1710 Stijntjen, waar dit verhaal over gaat als 10e kind. Na haar wordt nog dochter Henrikjen in 1713 geboren. Stijntjen groeide op in het gezin met haar 15 jaar en 1 jaar oudere broers Jan en Steven en haar 3 jaar jongere zusje Hendrikjen en woonden op de Hoochte in de wijk Buitenkwartier van Zwartsluis.

Het Buitenkwartier was een ongeveer 700 m lange weg met huisjes langs de dijk van het Zwartewater.

Hoewel Zwartsluis niet aan de Zuiderzee ligt was het daar toch mee verbonden via het Zwartewater. Zwartsluis had regelmatig te maken met wateroverlast. Het water uit de Drentse verveningen stroomde via het Meppelerdiep en de sluis naar de Zuiderzee.

De hoeveelheid water kon niet altijd snel worden afgevoerd naar de Zuiderzee en daardoor overstroomde Zwartsluis en omgeving regelmatig. In het Buitenkwartier hadden tal van woningen voor het huis paaltjes met gleuven voor planken die bij hoog water geplaatst werden, met daartussen klei en koemest, de zogenaamde kistdammen. Ook op de Zuiderzee kon het in die tijd flink spoken en veroorzaakte regelmatig overstromingen bij storm. Zwartsluis was in die tijd een dorp dat al twee eeuwen lang een militaire nederzetting was ter bescherming van de toegangsweg naar Friesland. Het werd ook wel aangeduid als fortresse. Dit komt uit het Frans en de uitgang esse geeft al een verkleinwoord aan.

Het dorp lag waar het Zwartewater en het Meppelerdiep samenkomen. Zwartsluis mocht dan ook geen fort of vesting heten maar ademde toch altijd wel een sfeer van deftigheid uit. In de tijd van Stijntjen waren de verdedigingswerken van Zwartsluis al sterk in verval geraakt omdat ze al langere tijd geen militaire functie meer hadden en er weinig aan onderhoud werd gedaan. Door de ligging van Zwartsluis en de aanwezigheid van sluizen ontstond er wel steeds meer scheepvaartverkeer en dat legde voor de inwoners geen windeieren door de tol die werd geheven. De aangevoerde turf uit Drenthe moest worden overgeladen om daarna met grotere schepen over de Zuiderzee vervoerd te worden naar Holland en elders.

2. Stijntjens jeugd

In Stijntjens jeugd bestond Zwartsluis eigenlijk uit 3 delen. Dat waren de Schans, eigenlijk de Fortresse, daar stond dan ook de kerk en de school. Op last van de Hertog van Gelre werd in 1526 Zwartsluis uitgebouwd tot een vijfhoekige schans of fortresse voor het beheersen van de toegang tot het Meppelerdiep. In 1672 werd bijna alles binnen de schans afgebroken, waarna de binnenruimte werd herbouwd. In het westen werd als bewoningsconcentratie het Buitenkwartier bebouwd. Dit is het deel waar de ouders van Stijntjen woonden en waar de 11 kinderen zijn geboren. Schans en Buitenkwartier vielen bestuurlijk onder de schout van Waneperveen en uiteindelijk onder de drost van Vollenhove.

Verder was er nog een wijk ten zuiden van het Meppelerdiep, Nieuwesluis en er waren nog enkele buurtschappen. Elke wijk had zijn eigen burgemeester die werd gekozen door de gemeenslieden (dat was eigenlijk hun belangrijkste taak) Alle besluiten die de burgemeesters namen moesten wel goedgekeurd zijn door de Drost of door Gedeputeerde Staten. Om tot burgemeester te worden gekozen moest men wel lid zijn van de kerk, minstens 3 jaar het burgerrecht hebben en een eigen huis of hof hebben in de wijk.

Omdat er familiebanden waren tussen burgemeesters en gemeenslieden die de burgemeester mochten kiezen, was er in Zwartsluis een bovenlaag waarbinnen de burgemeesters weer een aparte elite vormden.

Rijk waren de burgemeesters niet. De functie van burgemeester en gemeenslieden was onbetaald. Ze vroegen dan ook aan de Drost om uit de opbrengsten van de verhuur van de stoelen in de kerk 25 gulden te mogen ontvangen. De drost stemde daarin toe. Verder werd hun inkomsten aangevuld uit het heffen van belastingen. De burgemeester en de gemeenslieden kregen wel eigen banken in de kerk.

Tot de notabelen van het dorp Zwartsluis behoorden natuurlijk naast de burgemeester en de predikant ook de dokter. In 1703 ging de kerkenraad van Zwartsluis een contract aan met een geneesheer. In dat jaar werd besloten, "dat Meester Gerrit Luiceveld alle de kinderen en oude personen, die van de diaconie alhier in 't geheel gealimenteert worden, zal genesen van hare qualen, gebreken en ongemakken, die haar moghten toekomen, hoedanigh die ook souden mogen wesen, geene uitgesondert, en daartoe leveren alle medicamenten en kruiden tot de genesinge dienende; voor welken arbeid sijn E. dan jaarlijks sal genieten de somma van 18 Carol. Gld. 18 st, waarmede hem vergenoegd sal houden, sonder iets meer te mogen den diakonen in rekeninge te brengen"

Maar ook de schoolmeester behoorde tot de notabelen van het dorp. Hij blijkt een mannsje van alles te zijn geweest: koster, voorzanger, klokkenluider, collecteur van het hoofdgeld enz. Alle kinderen die tot de diaconie hoorden moesten leren lezen en schrijven. De controle op het onderwijs lag bij de kerkenraad.

In Stijntjens schooltijd, zo begin 18e eeuw waren er nog nauwelijks leer- en leesboeken en werden de kinderen nog met 'plak of roê' geslagen. Op 11 februari 1705 verzoeken de inwoners van het Buitenkwartier aan de kerkenraad spoedig voor hun school een meester te benoemen, maar op een herhaald verzoek in 1706 wordt niet gereageerd. Eindelijk beroepen kerkenraad en burgemeesters pas op 16 febr. 1711 een buitenschoolmeester "en sijn de stemmen eenparigh gevallen op Mr. Klaas van Trier" Dit betekent niet dat de jeugd in het Buitenkwartier daarvoor onverzorgd was, want in 1710 klaagt men over het feit dat Roelof Arents, schoolmeester buiten, "buiten de palen van sijn beroeping ging". Twee jaar later trekken meester van Trier van het Buitenkwartier en meester Kramer van de Schans broederlijk samen op tegen Tiemen Wieben "die school hielt bij de huizen ging leeren" en al eerder had beloofd te zullen stoppen met deze bezigheid die "tot verderf van de binnenschool" was. Een vaste regel was dat op de eerste dag van de maand om 10 uur 's morgens de school bezocht werd door de predikant die vergezeld werd door een van de kerkenraadsleden. In 1709 werd door de kerkenraad een regelement vastgesteld waar de schoolmeester zich aan moest houden.

Belangrijk in het dorp was ook de vroedvrouw. Het bestuur van Zwartsluis vond dat zij uit de kas van Zwartsluis moest worden betaald. Zo werd in de tijd van de ouders van Stijntien, Jacobjen "de vromoer" 6 gulden uitgekeerd en tijdens de geboorten van de kinderen van Stijntien betaalde men aan Trijntje Matthijs 6 gulden en 5 stuiver per kwartaal. Waarschijnlijk kreeg de vroedvrouw ook een vergoeding per bevalling want de vroedvrouw Hendrik Roelofs deelde in 1702 mee dat zij de armen gratis hielp.

Omdat de burgemeester de vroedvrouw betaalde moest zij wel aan eisen voldoen. Ze mocht alleen met toestemming vrouwen buiten Zwartsluis helpen, mocht geen onderscheid maken tussen arm en rijk en ze mocht de kraamvrouw pas verlaten als dat zonder bezwaar kon.

Een andere belangrijke functionaris in Stijntjens tijd in Zwartsluis was de bewaker van de openbare orde, de Rode Roede, waarschijnlijk genoemd naar het teken van zijn waardigheid: een rode staf. Zijn taken waren te handelen "als de noodzakelijkheid van ongestoorde Godsdienst en welgeordende politie dezer plaatse mogt komen te vereischen", maar ook het hakken van bijten en het verzorgen van de brandspuit hoorde tot zijn taken. Maar hij werd ook wel in de volksmond aangeduid als armenjager, waarschijnlijk dus niet de meest populaire figuur in het dorp. In 1703 was er een hevige discussie tussen de inwoners van de Schans en van het Buitenkwartier over waar de Rode Roede werkzaam moest zijn en wie de kosten zou betalen, maar uiteindelijk werd besloten dat de salariskosten gedeeld zouden worden.

Er was nog een ambt van belang en dat was de functie van Omroeper. Deze functie kon gekocht worden. In 1743 werd deze gekocht door Berent Jans Dik en zijn vrouw. De omroeper was verplicht voor twee stuivers de gehele Fortresse door, in alle straten en op alle hoeken van de straten, ook aan de Meule en waar huizen staan, te roepen. Ook in het buitenkwartier en aan de Nieuwesluis moest hij voor twee stuivers roepen. Hij moest voor het uitroepen van zijn berichten driemaal op een bekken slaan en was verplicht de boodschap zonder uitstel rond te bazuinen. In 1730 klaagde de omroeper dat sommige vissers wegvoeren zonder het roepersgeld betaald te hebben waardoor zijn inkomsten drastisch terugliepen. De burgemeester besliste dat de vissers moesten betalen, maar er bleven hierover conflicten bestaan.

De inwoners van Zwartsluis waren verplicht de straat voor hun huis schoon te houden en bijdragen te leveren aan het onderhoud. Bij ijsel en sneeuw moesten ze zand strooien en sneeuwruimen. De mensen waren hierin nogal nalatig en in 1707 constateerde het bestuur dat de straten 'onpassabel' waren geworden. Op drie achtereenvolgende zondagen liet het bestuur in de kerk afkondigen dat als de bewoners in gebreke bleven ze konden rekenen op een boete en een aanslag voor de gemaakte onderhoudskosten.

Stijntjen was 13 jaar toen haar oudste broer Jan trouwde met Mergjen Wichers van der Meulen. Nadat ze op 2 september 1723 toestemming van de kerk hadden gekregen trouwden ze op 12 september 1723 in Zwartsluis, Jan was 28 en Mergjen 26 jaar. Ze gingen eveneens wonen in Buitenkwartier op Westeinde, waarvan ze op 19 januari 1727 van Roelof Nanninks Doggenaar zijn huisje kochten. Het echtpaar kreeg 6 kinderen waarvan er 5 op zeer jonge leeftijd overleden en alleen zoon Jan nog 34 jaar is geworden. Mergje overleed tijdens de geboorte van haar 6e kind in 1734, waarna Jan hertrouwde met Geesjen Roelofs. Jan is in 1761 in Zwartsluis uit 'arm huijs Pro Deo' begraven, hij is 66 jaar geworden.

De jongens en meisjes gingen meestal al op jonge leeftijd werken en zo Stijntjen hoogstwaarschijnlijk ook.

Veel werk was er in de turfoverslag en mogelijk werkte Stijntjen zoals veel van haar leeftijdgenoten als turfvlster. Turfvlsters waren meisjes en vrouwen die de aangevoerde en verhandelde turf met behulp van manden moesten meten. Zij werden door de burgemeester aangesteld. Ze moesten wel eenmalig 10 gulden betalen om dit werk te mogen doen en dat was weer een goede inkomstenbron voor het dorp. De meeste meisjes en vrouwen konden dat niet betalen, maar ze mochten het wel op afbetaling doen waar ze dan een paar jaar over deden. Schippersvrouwen mochten dit ambt niet doen om bedrog bij het meten tegen te gaan. Over elke mand werd door de gemeente en de diaconie mandengeld geïncasseerd. Twee derde was bestemd voor de diaconie en een derde voor het dorp. Er waren vele regels vastgelegd hoe de manden moesten worden gevuld, hoe hoog de turf over de mand mocht uitsteken, hoe met de manden moest worden omgegaan (deze waren van de diaconie) en de vlsters moesten een eed afleggen eerlijk de manden volgens die regels te vullen op straffe van een boete. De vrouwen verdienden 1 gulden en 4 stuiver voor elke last turf en daarnaast in natura 2 manden turf. Een last turf ging in ongeveer 200 manden.

Dit alles werd weer gecontroleerd door de 'riemer'. Hij hield dagelijks toezicht op het vullen van de manden en zijn taak was alles te doen ter voorkoming van bedrog en fraude. Mocht hij de schipper 'ongelijk' doen dan stond daar een hoge boete en zelfs ontslag op. Driemaal per jaar werden de manden door de riemer, vergezeld door de burgemeester en een gecommiteerde van de turfboeren geïnspecteerd. Uit gemeenterekeningen blijkt dat na het inspecteren en andere feestelijke gelegenheden de turfhandelaren regelmatig optraden als leveranciers van veel sterke drank. Voor het laden en opslaan van de turf waren er de opzetters. Ze mochten de turfvlsters niet hinderen bij hun werk en moesten de hoeveelheid turf noteren in het collectieboek en de naam van de eigenaar noteren. Het lossen van de schepen, meestal pramen, gebeurde voor rekening van de schippers. De turfboeren waren vrij in de keuze van deze werkkrachten maar er was wel een regel ingevoerd dat bepaalde religiegroepen niet mochten worden voorgetrokken. Ook hierop stond bij niet naleven weer een flinke boete. Ook als men geen burgerrecht had betaald mochten de opzetters dat werk niet doen, dit om te voorkomen dat vreemdelingen zouden worden aangetrokken.

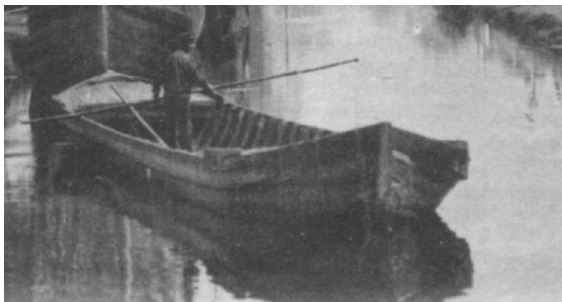
Een andere bedrijvigheid in Zwartsluis was de kalkbranderij. Doordat Zwartsluis begin 18e eeuw de belangrijkste overslaghaven van turf uit Drenthe was geworden ontstonden er ook tientallen kalkovens. In 1728 worden in een conflict al negen kalkbranders in Zwartsluis genoemd en vier aan de Nieuwesluis. Het aantal ovens dat hierbij hoort is onduidelijk. In 1772 is er zelfs sprake van twintig kalkovens. Belangrijkste brandstof voor de kalkbranderijen was turf en deze was hier ruim voorhanden. Het grootste deel van de turf werd overgeladen op andere schepen die hun turf over de Zuiderzee transporteerde

naar het westen van het land. Voor de terugweg namen ze als betaalde vracht schelpen mee voor de kalkovens. Deze schelpen kwamen van de Noordzeestranden en uit de Waddenzee. Kalkovens zijn ovens waarin schelpen werden gebrand voor onder andere de fabricage van metselkalk, sodabereiding in de chemische industrie en kalkbemesting in de landbouw. De kegelvormige torens hebben een hoogte van vijftien tot twintig meter en een doorsnede aan de basis van vijf tot zeven meter. De kalkovens verhitten schelpen tot 900 à 1200 graden Celsius. Daarbij zet de oven calciet om in koolzuurgas en ongebluste of bijtende kalk. Het blussen, of lessen, van ongebluste kalk met water leidt vervolgens tot de vorming van kalkhydraat. Door de gebluste kalk te zeven en eventueel fijn te malen ontstaat metselkalk. Ook in deze tak vonden veel inwoners van Zwartsluis en omstreken werk.

Natuurlijk was er ook veel werk voor schippers, schippersknechten, timmermannen in de scheepsbouw, reparatie en dergelijke. De groei blijkt ook wel uit de toename van het scheepvaartverkeer van en naar Zwartsluis. Het "topjaar" 1701 telde al 8210 schepen. Overal tot diep in Holland trof men de turfschepen uit Zwartsluis aan. De turfschepen die de turf uit de Drentse venen aanvoerden waren meestal kleine pramen en konden tussen de 10 en 30 ton turf vervoeren. De vaarten in die tijd waren aanvankelijk smal, met een bodembreedte van vijf meter, en slechts een meter diep. In Zwartsluis werd de turf overgeladen in grote zeewaardige pramen en potschepen die over de Zuiderzee naar o.a. Zwolle en vooral Amsterdam voeren.

Een 'praam' was oorspronkelijk een relatief klein vaartuig met een platte bodem, bedoeld voor ondiep water, dat werd voortbewogen met een vaarboom, een lange ranke paal. Ze waren aanvankelijk niet groter dan nodig was voor het vervoer van één dagwerk turf, ca. 1½ last.

Praam

Praam met mast

Er waren ook veel andere sloopstypen die de turf vervoerden.

Aan de turf werd door veel groepen flink geld verdiend. De schipper diende over vier dagwerk impost en turftol te betalen aan de Staten van Overijssel alsook sluisgeld voor het gebruik van de sluis naar het Zwarte Water. Bovendien moest hij nog Enser-geld (belasting om het vuurbaken op Schokland te onderhouden) voldoen. Aan de overzijde van Zuiderzee was hij in ieder geval op de turfmarkt in Amsterdam het nodige kwijt aan accijns, turfvulsters, het turfdragersgilde en de huur van de turfton.

Op de Zuiderzee varen was niet gemakkelijk, alleen al vanwege de vele ondiepten. Navigatie was een ervaringszaak die een feilloos gevoel voor de tijd vereiste en ook de deskundigheid om de snelheid van het schip te schatten. De schippers durfden onwaarschijnlijk veel met hun schip. Geladen werd meestal "tot aan het gaatje", dat wil zeggen tot aan de boorden van het schip. Veel was dan ook niet nodig om te vergaan. De turfschepen die de turf transporteerden over de

Zuiderzee waren vaak beperkt zeewaardig en konden eigenlijk alleen bij gunstige weersomstandigheden uitvaren. Een turfschip kon dan ook lang onderweg zijn in verband met het wachten op goed weer (de overheersende windrichtingen in Nederland zijn zuidwest en noordoost) en het laden en lossen van de turf kostte veel tijd.

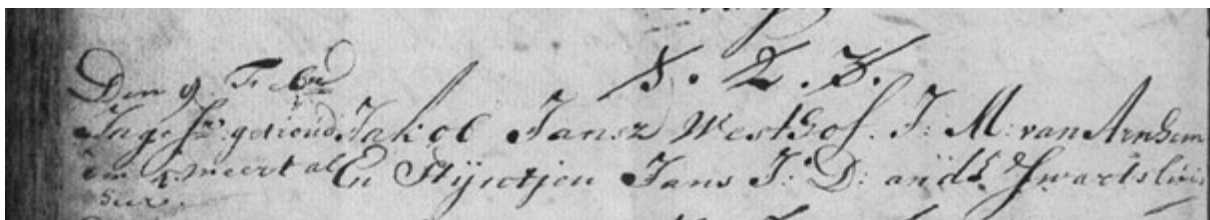
Door plotselinge weersomslag ging het dan ook regelmatig mis. In de loop der eeuwen zijn er veel schepen vergaan op de Zuiderzee, schippers namen dan ook vaak veel risico's, want het vaak lange wachten kostte geld. Door de structuur van de zeebodem zonken de schepen meestal snel weg waardoor de wrakken vaak goed bewaard zijn gebleven. Door de drooglegging van de IJsselmeerpolders komen ook nog steeds scheepswrakken tevoorschijn. Vanuit Zwartsluis vertrokken ook grotere beurtschepen die de Zuiderzee konden oversteken naar bijvoorbeeld Amsterdam en deze kenden een eerste en tweede klasse en soms zelfs een derde. De eerste klasse beschikte over een kajuit met comfortabele banken rond een tafel, bedsteden met deurtjes of in elk geval luxe kooien en ramen voor daglicht en uitzicht. De tweede klasse moest het met de roef doen, met banken langs de wanden.

Met een beetje geluk waren ook hier bedsteden, maar kooien was waarschijnlijker. Daglicht kwam alleen binnen als de ingang bij goed weer open mocht blijven. Er waren ook wel eens goedkopere plaatsen in het ruim uitgespaard. Daar daalde je af via een ladder en slapen deed je op bossen stro. Als je geluk had kon je van een bemanningslid z'n slaapplek in het vooronder huren. In dat vooronder werd ook gekookt. De reizen duurden zo lang dat onderweg tegen een geringe vergoeding maaltijden geserveerd werden en koffie en thee en vooral drank te koop waren. Aan de vertrektijden vanuit Amsterdam zien we dat dit vaak nachtvaarten waren; meestal zijn de tijden dan een uur of een half uur voor het luiden van de boomklok. Met gunstig weer kwam men dan in de ochtend op zijn bestemming aan. Bij zeer lage waterstanden was het zelfs voor de grote veerschepen van uit Amsterdam niet mogelijk om Zwartsluis te bereiken.

Via Zwartsluis werd per schip ook veel vee, meestal ossen en varkens afkomstig uit Drenthe en Duitsland over de Zuiderzee naar de Hollandse steden, vooral Amsterdam, vervoerd. Deze waren bestemd voor de vleesconsumptie daar. Bovendien nam de VOC-vloot grote hoeveelheden ingezouten vlees mee op reis. Het moet op de Drentse wegen dan ook een normaal verschijnsel zijn geweest dat handelaren kleine kudde ossen of ander vee voortdreven richting Zwartsluis. Daar werd wel weer belasting over geheven, dus ook weer extra inkomsten voor Zwartsluis.

3. Gezin van Stijntjen

Stijntjen was al 3 maanden zwanger toen ze als 21-jarige op 4 maart 1731 in Zwartsluis trouwde met Jacob Jansz Westhof. Jacob woonde al in Zwartsluis maar volgens de inschrijving in het trouwboek was hij afkomstig van Arnhem. Hij was in 1737 al schipper van beroep, mogelijk op een van de vele turfschepen in Zwartsluis. Dat kon geweest zijn op de kleinere schepen die de turf uit het achterland van Drenthe naar de overslag in Zwartsluis transporteerde, maar ook op de grotere potschepen die de turf over de Zuiderzee naar Amsterdam brachten.

Trouwboek Nederlands Hervormde Kerk Zwartsluis

De belangrijkste taak voor getrouwde vrouwen lag in deze tijd binnen het gezin. Stijntjen en Jacob gingen wonen in het binnendijsks gelegen deel van de gemeente Zwartsluis dat grotendeels bestond uit in cultuur gebrachte veengronden. Op sommige plaatsen lagen oudere dekzandlagen aan de oppervlakte, bijvoorbeeld op de oeverwallen langs de rivieren. Deze zandhoogten waren de basis voor de eerste bewoning in dit gebied. Het deel werd dan ook wel "op de hoocht" genoemd. Drie maanden later trouwde op 24 juni 1731 ook haar broer Steven op 22-jarige leeftijd met Geesjen Jans van der Meulen.

Ook in dit gezin liep het leven bijna hetzelfde als dat van zijn oudere broer. Zij kregen 7 kinderen waarvan er 4 al op zeer jonge leeftijd overleden. Steven en Geesjen woonden binnen de Schans Molenpad. Een paar jaar na het overlijden van Geesjen werd hun huis op 23 oktober 1767 voor f 480 verkocht aan Egbert Andries Oostindien. Geesjen overleed in 1774, ze was 65 jaar. Steven hertrouwde 2 jaar later met 55-jarige Elisabeth Roefs Kiers. In het trouwboek van de kerk staat vermeld: 'Lijsbet Roelofs Kiers, bejaarde dogter alhier'. Waarom dit extra in het doopboek is vermeld is niet bekend maar mogelijk heeft dat te maken dat Lijsbet Doopsgezind was. Ze kwam uit Genemuiden. De Doopsgezinden mochten niet trouwen met een partner met een andere religie en daarom trouwde ze in de Hervormde Kerk in Zwartsluis.

Daar werd wel door de kerk toestemming gegeven voor het huwelijk. Elisabeth overleed in 1789 in Zwartsluis, 68 jaar. Steven overleed twee jaar later in 1791. Hij was 82 jaar.

Op 19 september 1731 werd van Stijntjen en Jacob hun eerste kind geboren, Jan.

Getuige bij de doop was de zus van Jacob, Johanna Westhof. Jan is slechts 18 jaar geworden want hij werd op 4 april 1750 in Zwartsluis begraven. Een feestelijke dag in Stijntjens leven was het huwelijk van haar jongste zusje Hendrikjen met Karel Jans Roboor op 21 juni 1733. Karel was schipper en hij had een tjalk gekocht van Tjeerd van der Woude voor 850 gulden. Ze kregen 2 kinderen, Jannetje en niet lang na de geboorte van zoon Jan overleden Hendrikjen en haar pasgeboren zoon. Hendrikjen was nog geen 27 jaar.

Karel hertrouwde op 26 juni 1740 met Aaltjen Simons Ipper en zij kregen nog 7 kinderen waarvan er eveneens 6 voor hun 3e levensjaar overleden waren. In 1742 gingen Karel en Aaltjen wonen aan het Kerkhof in Zwartsluis. Karel is in 1759 overleden, hij is 48 jaar geworden. Op 18 april 1734 werd de tweede zoon van Stijntjen, Hendrik geboren die overleed voor zijn 15e jaar Twee jaar later, op 2 april 1736 werd hun derde kind geboren, een dochter en werd Cornelia genoemd. Hierna werden nog twee zoons geboren, Gerrit in 1738 die maar 11 jaar is geworden en Hermen geboren in 1740 die slechts 7 jaar werd.

In 1744 werd dochter Hermina geboren.

Als inwoner van Zwartsluis moest je ook je burgerrecht hebben.

Om burger te worden moest je aan een aantal voorwaarden voldoen. Zo moest je financieel vrij zijn, mocht je niet ziek zijn en geen vijanden hebben. Daarnaast moest je ook nog de juiste godsdienst belijden.

Burger werd je automatisch als je ouders burgers van Zwartsluis waren, door te trouwen met een burger(es) of door het burgerschap te kopen. Een gewild beroep of rijkdom waren voor de stad redenen om mensen het burgerschap te geven. Ook uit dankbaarheid voor een geleverde dienst kon de stad iemand het burgerrecht (gratis) verlenen. Op 2 september 1738 zien we dat Jacob Westhof voor zijn burgerrecht betaald heeft:

"betaelt sijn burgerrecht met vïer gúlden also hij een búrger dochter heeft met bedingh dat sijn kinderen namentlich Jan Jacops en Hendrick Jacops, Kornelia Jacops, Gerrit Jacops also hier gebooren sijn voor búrger kinderen worden erkent".

Op 6 maart 1746 werd dochter Hendrikjen Jacoba Westhof geboren, mijn oudgrootmoeder, 7 generaties terug en over haar is gelukkig wat meer te vertellen, zie verderop in dit verhaal. Maar of het verdriet dat Stijntjen in haar leven heeft geleden nog niet genoeg was overleed in 1748 ook haar man Jacob Jansz Westhof en werd op 16 april 1748 in Zwartsluis begraven. Waar zijn overlijden is gebeurd en of dit door ziekte of een ongeluk is veroorzaakt is nog niet achterhaald. Geschat zal hij ongeveer 38 jaar zijn geworden. Ook het weer tijdens de begrafenis van Jacob was die dag triestig,

rond de 5,0 °C. De wind kwam overheersend uit het westnoordwesten. Het was zwaarbewolkt en regenachtig. Het lijkt erop dat in deze periode een ernstige ziekte in Zwartsluis rondwaarde want in deze periode overleden ook Stijntjens kinderen Hermen, Gerrit, Hendrik en Jan. Na een lange droge zomer met weinig vers water en voedseltekorten, brak begin september 1747 in vooral arme streken een zeer besmettelijke buikloop uit. Het was dysenterie en werd 'rodeloop' genoemd, omdat de ontlasting zeer bloederig was.

Het aantal inwoners van Zwartsluis in de wijken Buitenkwartier en Nieuwesluis nam flink toe terwijl in de Schans het aantal afnam. Volgens de volkstelling van 1748 woonden in Buitenkwartier 859 bewoners, Nieuwesluis 623 en Schans 867. Het kerkgebouw moest zelfs worden uitgebreid. De kerk was in 1649 al eens uitgebreid door het bestaande gebouw aan de noordkant te vergroten met een tweede beuk. In 1743 werd het gebouw nogmaals nu in oostelijke richting uitgebreid. De groei van de bevolking leverde ook spanningen op in de kerkgemeente. Zo veroorzaakte de jaarlijkse verkiezing van de ambtsdragers van de kerk spanningen omdat deze niet goed verdeeld waren tussen Schans, Buitenkwartier en Nieuwesluis.

Maar ook van buitenaf kwamen bedreigingen. Zo kreeg de zogenaamde Nijkerkse beweging zijn uitwerking in Zwartsluis. De predikant van Nijkerk liet zich leiden door de Heilige Schrift in de lijn van reformator Calvin en deze Nijkerkse geest waaide ook over naar het zo vrome Zwartsluis.

Op 1e Kerstdag 1751 moet het in de kerkdienst dan ook rumoerig aan toe zijn gegaan. Tijdens de dienst werd er geschreeuwd en opschudding veroorzaakt door oud en jong en de predikant kon zichzelf niet meer horen en liet toen maar een Psalm zingen. Aanstichter was de jonge man Wobke Jans die al eerder in andere dorpen de aandacht op zich had gevestigd met zijn bizar gedrag. Onder bedreiging van strenge straffen werd eenieder aangezegd zich in het vervolg van het plegen van dergelijke feitelikheden te onthouden.

Maar er was wel eens vaker herrie in de kerk van Zwartsluis, ook gedurende het leven van Stijntjen. Zo ontstond er tijdens de middagdienst van zondag 7 september 1721 consternatie bij de huwelijksluiting van Claas Lucas, bijgenaamd Cloes en diens niet met naam genoemde bruid. De bruidegom was namelijk zo dronken dat hij "de voorsanger met zijn ijdele en dronkene praat" in 't voorlezen stoorde. Hierop zette de gemeente in arren moede maar weer een Psalm in. Toen dominee Daniel van Diest vervolgens de kansel beklom, bleef de bruidegom doorgaan met het uitslaan van liederlijke taal. Alle pogingen om Claas Lucas tot bedaren te brengen liepen op niets uit en de predikant was genoodzaakt de bruidegom uit de kerk te laten zetten. Drank was in die tijd dikwijls oorzaak van ongeregelheden zowel buiten als binnen de kerk. De predikanten gaven in 1741 dan ook de opdracht aan de "harrebagiers" om dat "gruwelijke spel onder 't viool spelen na te laten".

In 1726 werden Gerrit Brandligt en zijn vrouw Janna Rikkinga van het Avondmaal geweerd omdat ze drank hadden gestolen. Zijn vrouw had hem daarbij geholpen. Bovendien "leed hij een erglijk leven, niet in 't huys des Heeren komt, veeltijds dronken was en grouwelijk vloekt en zweert". In 1730 speelde er zelfs tijdens het Heilig Avondmaal een geval van toverij. Het lidmaat Geerling had Kofke van toverij beschuldigd. Beiden werden door de kerkeraad het Avondmaal ontzegd. Hiermee kwamen beiden nog goed weg want in 1712 werd de strafbepaling op toverij geschrapt maar gold nog wel een boete op het schelden voor 'Dief, Moordenaar, Weerwolf, Tovenaar ofte 'Tovernaarsche' en werd verhoogd tot 50 gulden. Daarvoor dienden dit soort lieden, waar men ook 'duivelbanners' en dergelijke toe rekende, geeseld en verbannen te worden.

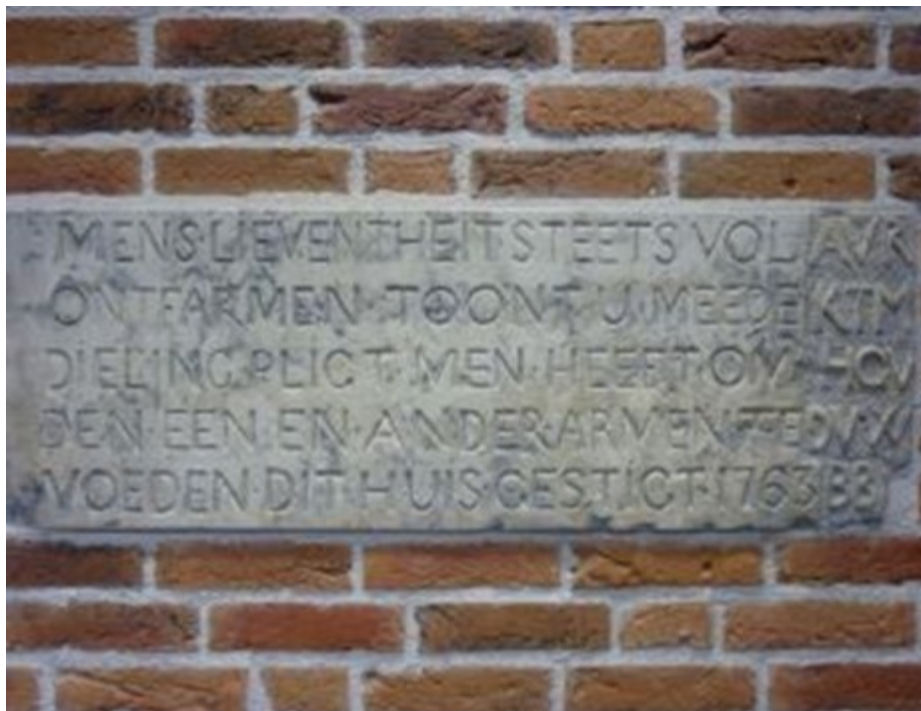
Zelfs op het raadplegen stonden oplopende boetes. In de achttiende eeuw was toverij dus strafbaar in drie opzichten: het openlijk identificeren van de dader, het consulteren van specialisten op het gebied der contra-toverij en het uitoefenen van een praktijk als wikker of duivelbanner. Toverij en ook heksery speelde als volksgeloof nog steeds in de 18e eeuw in Zwartsluis. Zo was er het verhaal van een man, die kon teuveren. Hij heette Jans. Als er op de werf een schip van stapel liep was dat altijd een beetje feestelijk en dan mochten de kinderen op het schip. Eens mochten de kinderen van een kwaai werfbaas Prins niet op het schip komen. Jans zei: "Als je de kinders er niet

op laat, loopt het schip niet van stapel". En wat ze ook deden, het schip wilde niet van de helling af. Toen ze de kinders op het schip lieten, ging het er meteen af.

Ook predikanten ontkwamen niet aan toezicht op hun huwelijksleven. Zo bleek de kerkenraad in juni 1716 dat dominee Collert en zijn vrouw "van elkanderen" woonden. De ouderlingen spraken met beide partijen maar tevergeefs. Daarop besloot de kerkenraad dat zij zich binnen drie dagen moesten verzoenen en dat er anders maatregelen zouden worden genomen. Of de echtelieden weer bij elkaar zijn gekomen is niet bekend. Acht maanden later overleed dominee Collert.

Kinderen werden al vroeg vertrouwd gemaakt met de Heidelbergse Catechismus. Op een bepaalde leeftijd moesten zij een proef van hun kennis afleggen. De schans bleef wel de centrumfunctie behouden wat nogal wat gemor veroorzaakte bij de bewoners van Buitenkwartier en vooral de Nieuwesluisers die zich tekortgedaan voelden. Ondanks dat er veel geld verdiend werd in Zwartsluis aan het mandengeld en het overladen van de turf op de grotere schepen heerste er toch veel armoede.

Zo kregen in 1711 de armen donderdags om 10 uur brood uitgedeeld. Over het toedelen van kleding werd vastgelegd dat "oude en jongen, mannen en vrouwen, jonge mannen en jonge dogters" gekleed zullen worden volgens het "opstel" van de kerkenraad. Er werd 1701 door de kerkenraad besproken om een armenhuis te stichten maar het duurde tot 1736 voordat het plan werd uitgevoerd. Men kocht voor 1.155 gulden "een arve [...] cum annexis" van Claas Jans, "toegenaamd Upper of Ipper", en diens echtgenote Merichen Albers. Na een aantal jaren stond het armenhuis zelfs voor toenmalige begrippen er onhoudbaar voor.

Het aantal armen nam dagelijks toe en er werd gevreesd voor besmettingen in het huis. De kerkenraad besloot dan eindelijk in 1763 om het armenhuis uit te breiden en te vergroten. Stille getuige van deze ingreep is de in de hal ingemetselde steen met de tekst: *"Menslieventheit steeds vol ontfarmen, toont u meedielingsplicht; Men heeft om den een en ander armen te voeden, dit huis gestigt 1763"*

4. Stijntjens ze huwelijk

Stijntjen bleef in april 1748 na het overlijden van Jacob achter met 3 dochters, Cornelia 12 jaar, Hermina 4 jaar en Hendrikjen 2 jaar. Om als weduwe met 3 jonge kinderen zien te overleven zal niet

makkelijk zijn geweest. Maar zoals we in het trouwboek van de kerk kunnen zien trouwden veel weduwen en weduwnaars spoedig na het overlijden van hun partners alweer met elkaar. Zo trouwde ook Stijntjen met Jan Jansen Kok, sinds kort ook weduwnaar na het overlijden van zijn vrouw Giertjen Berends Heijdevelt.

Wie was Jan Jansen Kok waarmee ze plannen had te gaan trouwen? Jan was dus getrouwd met Giertjen Berends Heijdevelt. Giertjen was al eerder getrouwd met Egbert Jans en uit dit huwelijk zijn 4 kinderen geboren waarvan na het overlijden van Egbert alleen Trijntje Egberts nog in leven was. Giertjen trouwde kort daarna met Jan Jansen Kok. In dit huwelijk werden ook 4 kinderen geboren, waarvan er twee, Jan 5 jaar en Berend 0 jaar al heel jong overleden. Op 16 april 1743 zien we dat Jan betaalt voor het burgerrecht van zijn oudste zoon "Jan Kok heft zijn buergerregt betalt met bedingh dat zijn zoon Jan Kok vor burger erkent worden omdat hij hier geboren is f 4". Het gezin woonde in de Schans, volgens de administratie: fortresse 1788.

Huisgezin: Jan Kok en Geertjen Berents.

Kinderen boven 10 jaar: Tryntjen.

Kinderen beneden 10 jaar: Berent, Annigjen.

Giertjen overleed op 23 augustus 1748 en Jan Jansen Kok bleef achter met het dochttertje uit het eerder huwelijk van Giertjen, Trijntje Egberts toen 18 jaar en twee kinderen uit het huwelijk met Giertjen, Annigje Jans Kok 3 jaar en Berend Jans Kok 1 jaar.

Jan Jansen Kok was best wel een man met aanzien en beschikte blijkbaar over bestuurlijke kwaliteiten. Zo was hij diaken in de Nederlandse Hervormde kerk zoals blijkt uit een document waarin hij en een mede diaken akkoord gaan met de nominatie van Gerrit Stroomberg voor de tijd van twee jaar in het kerkbestuur. Een diaken maakt deel uit van de kerkenraad en is dus ambtsdrager samen met ouderlingen en predikant. Een ambtsdrager wordt gekozen voor en bevestigd in het ambt. De bijzondere verantwoordelijkheid bestaat daaruit, dat hij over het beleid meedenkt en dat mede bepaalt. Verder ligt zijn primaire verantwoordelijkheid op het terrein van het diaconaat. Hij is het oog en oor om mensen op te sporen die in knelsituaties zitten, ze te helpen en te begeleiden. Hij bezoekt in elk geval de vergaderingen van de kerkenraad en hij doet bij toerbeurt dienst in de zondagse eredienst en de overige vieringen.

De diaken had nog een aantal andere taken. Zo was hij verantwoordelijk voor de beide collecten die in de dienst worden gehouden. De predikant geeft aan wanneer dat gebeurt. Na afloop van de dienst neemt de diaken het collectegeld mee en zorgt ervoor dat dit bij de kerkenraad komt.

De diaken is ook verantwoordelijk voor de dienst van het Heilig Avondmaal. Jan was ook keurnoot. Zijn taak was bij de rechtbank als getuigen bijzitten bij overdracht van onroerend goed, de vastlegging van pachtovereenkomsten en schuldbekentenissen en zette dan ook zijn handtekening op de akten.

De weduwe Stijntjen trouwde dus op 12 januari 1749 met weduwnaar Jan Jansen Kok en het gezin Kok kwam bij Stijntjen in het Buitenkwartier wonen. Stijntjen was daarvoor sinds 8 maanden weduwe en Jan ruim 4 maanden weduwnaar. Het nieuwe gezin bestond nu naast moeder Stijntjen en vader Jan, Trijntje Egberts (18), Cornelia Westhof 12, Hermina Westhof 4, Hendrikjen Westhof 2, Annigje Kok 3 en Berend Kok 1 jaar. De dood sloeg alweer snel toe in het nieuwe gezin. Trijntje Egberts overleed twee maanden na haar 19e verjaardag op 23 mei 1749. Een paar maanden later weer een ramp, in 1749 sterft de vader van Stijntjen, Jan Hendriks van Delden en werd op 2 september 1749 in Zwartsluis begraven. Hij was 79 jaar. Haar moeder Harmina Jans was al eerder overleden, haar overlijdensdatum is niet bekend, in ieder geval was dit voor 1749. Maar in november was er vreugde in het gezin, op 5 november 1749 werd zoon Jan geboren, maar overleed echter al voor zijn 2e verjaardag. Op 9 april 1751 werd de volgende zoon geboren, eveneens Jan genoemd. Na een zwaar leven geleid te hebben met hard werken, het overleven van veel kinderen en haar man uit haar eerste huwelijk overleed Stijntjen in 1754 en werd op 14 mei 1754 begraven. Er wordt in het begraafboek van de kerk geschreven: Overleden: Jan Koks vrouwe Stijntjen. Stijntjen is 44 jaar geworden.

5. Na Stijntjens overlijden

Na het overlijden van Stijntjen werd Jan Kok dus voor de tweede keer weduwnaar en bleef achter als stiefvader van dochters Cornelia 18 jaar, Hermina 10 jaar, Hendrikje 8 jaar uit het eerder huwelijk van Stijntjen met Jacob Westhof en zoon Jan 3 jaar uit zijn huwelijk met Stijntjen. Ook waren er nog Annigjen Jans Kok 9 en Berend Jans Kok 7 uit Jan zijn eerdere huwelijk met Giertjen Berends Heijdevelt.

Dat moet zeker in die tijd een zware periode zijn geweest voor de alleenstaande vader met zes kinderen die hun moeder verloren. Maar na een half jaar kregen de kinderen een nieuwe moeder. Jan Jansen Kok, inmiddels ca 50 jaar, trouwde op 3 november 1754 in Zwartsluis met de 30-jarige Wobbijge Jacobs Roggen.

Hoe is het verdergegaan met de kinderen van Stijntjen na haar dood?

Cornelia Westhof trouwde in 1763 op 27-jarige leeftijd met Evert Willem Overweg uit Zwolle. Ze gingen wonen in de Korte Aa in Zwolle. Cornelia woonde daarvoor al in Zwolle in de Sassenstraat en Evert in de Walstraat. Ze kregen in ieder geval 2 kinderen, Willem 1764 en Jacoba Christine 1770, beiden gedoopt in Zwolle in de Grote Kerk. Evert was een tweeling met Jan Willem Overwegh en is voor 1817 overleden en was een zoon van de brander Willem Overweg uit Raalte en Henrina van Ommen uit Zwolle.

Cornelia overleed op 4 april 1817 in Zwolle. Ze is 81 jaar geworden. Ze was koopvrouw en had in 1806 een winkel in kruidenierswaren in de 1e Sassenstraat 110. Ze was ingeschreven in het patentregister voor het betalen van belasting.

Hermina Westhof daar is verder niets over bekend. Mogelijk heeft ze zich in 1766 gevestigd in Hoorn. Er werd daar op 10 december 1766 een Hermina Westhof als lidmaat ingeschreven in het Gereformeerde lidmatenregisters, later Hervormd en was afkomstig van Zwolle. Ze was toen 22 jaar.

Hendrikje Jacoba Westhof trouwde in 1776 in Amsterdam met Gerhardus Frederik Zimmerman en dat is een bekende naam in onze familie, namelijk van mijn oma Johanna Geertruida Maria Zimmerman en dus een voorouder in de stamboom. Over waar Hendrikje Westhof en Gerhardus Frederik Zimmerman elkaar hebben ontmoet kunnen we alleen maar fantaseren. Gerhardus was vanuit Uplengen in Duitsland op weg naar Amsterdam om zich daar te vestigen. Mogelijk is hij in Zwartsluis terecht gekomen om daar met het veer door te reizen naar zijn geplande bestemming. Zijn ze elkaar in Zwartsluis al tegengekomen en samen met het veer naar Amsterdam gereisd? In Zwartsluis is de naam Zimmerman in ieder geval niet bekend, dus Gerhard heeft er niet gewoond. Of heeft Hendrikje al eerder of later besloten om naar Amsterdam te gaan zoals veel andere jongens en meisjes uit de streek deden om hun geluk daar te zoeken en zijn ze elkaar in Amsterdam tegengekomen. Dit is het meest waarschijnlijk want bij hun ondertrouw woonden Stijntjen en Gerhardus nog op verschillende adressen in Amsterdam. Volgens het archief woonden in Amsterdam al families met de naam Westhof en mogelijk is ze bij familie gaan inwonen. Bij hun ondertrouw op 19 april woonde Gerhard nog in de Lijnbaanstraat en Stijntjen aan de Keizersgracht.

Ze kregen 5 kinderen, Gerhardus Frederik 1777, Jacobus 1778, Christina 1780, Henderica 1782 en Cornelia 1785.

Jan Kok is het jongste kind van Stijntjen uit haar huwelijk met Jan Jansen Kok trad op 17-jarige leeftijd als hooploper in dienst bij het VOC in Amsterdam. Een hooploper was zoiets als een beginnend (onervaren) matroos. Jan vertrekt op zondag 13 november 1768 van Texel met het schip 't Huis te Bijweg'.

De schipper is Michiel Hendrik Kerke, een ervaren zeeman die al diverse reizen naar de Oost heeft gemaakt. De Verenigd Oost-Indische Compagnie werd opgericht opdat men zou kunnen profiteren

van de handel in specerijen. Dat waren vooral zwarte peper, kruidnagel, foelie, kaneel en nootmuskaat.

Hij komt op 7 augustus 1769 in Batavia aan en op 8 mei 1770 komt het schip weer terug in Texel. Op 11 januari 1771 vertrekt Jan weer voor zijn tweede reis naar Batavia, nu met kapitein Asmus Hendrik Sterrenberg om daar op 7 juli 1773 aan te komen. Het is wel bijzonder dat Jan een tweede reis begon, de meeste matrozen hadden nadat ze na één reis behouden waren teruggekeerd er hun buik vol van.

Jan is tegen het einde van zijn tweede reis ziek geworden of mogelijk al overleden want hij is vier dagen later op 11 juli 1773 in Batavia begraven, 1820 dagen na in dienst treden. Hij was toen 22 jaar.

6. Weduwnaar van Stijntjen: Jan Jansen Kok

Hoe ging het verder met Jan Jansen Kok als weduwnaar van Stijntjen?

We hebben gezien dat Jan Jansen Kok na het overlijden van Stijntjen achterbleef als stiefvader van dochters Cornelia 18 jaar, Hermina 10 jaar, Hendrikje 8 jaar uit het eerder huwelijk van Stijntjen met Jacob Westhof en zijn zoon Jan 3 jaar uit zijn huwelijk met Stijntjen. Ook waren er nog Annigjen Jans Kok 9 en Berend Jans Kok 7 uit zijn eerdere huwelijk met Giertjen Berends Heijdevelt. Maar zoals eerder vermeld trouwde Jan na een half jaar op 3 november 1754 voor de derde keer nu met de 30-jarige Wobbijge Jacobs Roggen. Wobbijge is gedoopt 23 januari 1724 in Zwartsluis en was de jongste dochter uit een gezin van zes kinderen van Jacob Hermens Roggen en Trijntjen Jans Flinkbosch Zij kregen nog 6 kinderen, Trijntje Jans Kok 1755, Jacob Jans Kok 1756, Margje Jans Kok 1758, Harmen Jans Kok 1759, Margje Jans Kok 1761 en Antien Jans Kok 1762. Vier van deze zes kinderen overleden ook hier weer op zeer jonge leeftijd.

Hoe is het verder met die nog levende kinderen gegaan?

De twee kinderen uit het eerste huwelijk van Jan Jansen Kok met Giertjen Berends Heijdevelt en waarvan Stijntjen de stiefmoeder is geweest en nu Wobbijge de stiefmoeder werd, waren Annegjen Jans Kok en Berend Jans Kok. Annegjen trouwde in 1778 met Gerrit Jan Tengnagel maar overleed al kort daarna in 1781 bij de geboorte van haar eerste kind en is begraven op het Karthuizer Kerkhof in Amsterdam. Annegjen is 35 jaar geworden. Berend Jans Kok is in 1768 in dienst getreden bij het VOC als bosschieter, dat is een ervaren matroos, ook belast met het afvuren van een kanon. Hij is uitgevaren met het schip Compagnies

Welvaren naar Azië. Berend is op 18 oktober 1770 daar overleden. Hij was 23 jaar. Twee van zijn zes kinderen met Wobbijge Jacobs Roggen stierven voor hun 3e levensjaar en van twee is niets bekend. Alleen van Harmen Kok, geboren in 1759 is bekend dat hij ook matroos is geworden. Van 21 augustus 1778 tot 31 augustus 1780 was hij opvarende als matroos op de VOC-schepen Blok en Zeepaart met reizen naar Batavia en China. Hij is in 1781 getrouwd met Alida Leusink in Amsterdam en kreeg 1 kind, Trijntje, dat 1 jaar is geworden. Tot 1796 was hij bierdrager.

En Jacob Kok, geboren in 1756 in Zwartsluis is in 1809 te Amsterdam getrouwd met Barta Peters.

Over hem gaan nog 2 processtukken:

- Tussen Jakob Jans Kok en Jochem Jans Huisman over de afbetaling van geleverde turf, in 1801.
- Tussen Joost en Wolter Huisman en Jakob Jans Kok over de preferentie in de opbrengst van de executoriale verkoop van het vaartuig van Jochem Jans Huisman, 1801-1802.

Begin 1782 overleed Jan Jansen Kok en is op 20 februari 1782 begraven, straatarm, want hij werd Pro Deo begraven en is 78 jaar geworden. Weduwnaar van Giertjen Berends Heijdevelt en Stijntjen Jans van Delden heeft 10 van zijn 12 kinderen overleefd. Over Wobbijge Jacobs Roggen is verder niet veel meer bekend. Ze is in ieder geval na 1778 overleden. Drie zonen van Jan Jansen Kok zijn in dienst gegaan bij het VOC. Matrozen en soldaten waren vaak onhygiënisch, kansarm en ongeletterd. Ze trokken naar de Oost omdat ze thuis vaak in een uitzichtloze situatie waren en de VOC was hun laatste reddingsboei. Uit het lage loon - soldaten en matrozen verdienden ongeveer 9 gulden per maand, wat onvoldoende was om een gezin mee te onderhouden- kan worden opgemaakt dat de

meesten geen gezin hadden en het feit dat ze voor zulk loon wilden werken geeft wel aan dat ze het thuis sowieso al niet breed hadden.

Toch hadden velen de hoop in de Oost hun grote fortuin te verdienen. Maar de meeste jongelui hadden geen flauw idee van wat hen te wachten stond, zowel op zee als in Azië zelf. En jongens die niet arm zijn of de kans hadden om dichterbij huis te werken met een hoger loon zouden dit niet laten liggen en dus minder snel kiezen voor een loopbaan binnen de VOC.

Moriz Frisch (1849-1913) uit Galicië, Oekraïne

[Rob Tausk]

Het ellendige dagelijkse nieuws over de oorlog in de Oekraïne is voor mij aanleiding hier enkele genealogische wetenswaardigheden samen te vatten. Overgrootvader Moriz werd in Galicië, west Oekraïne, geboren maar verhuisde naar Wenen waar hij een boek/tijdschrift drukkerij oprichtte. Hieronder eerst een kort overzicht van de historie van Galicië, overgenomen van Wikipedia. <https://nl.wikipedia.org>

Galicië (Oekraïens: Галичина, Halytsjyna; Pools: Galicja) is een [historische landstreek](#) op de noordhellingen en het voorland van de [Karpaten](#) dat tot [Polen](#) en [Oekraïne](#) behoort.

Het wordt begrensd door de [Beskiden](#) (zuidelijk), de [Weichsel](#) (noordwestelijk), de lijn tussen de monding van de [San](#) en de bron van de [Zbroetsj](#) (noordelijk), en ten slotte de rivieren de Zbroetsj, de [Dnjestr](#) en de [Tsjeremosj](#) (zuidoostelijk).

De grootste steden zijn [Lviv](#) en [Krakau](#). Het oostelijke deel van Galicië, sinds 1945 (Sovjet-)Oekraïens, staat ook onder de naam [Roethenië](#) bekend.

De naam "Galicië" komt van het stadje [Halytsj](#) (Russisch: Galitsj), in de tegenwoordige Oekraïense [oblast \(bestuurlijke regio\) Ivano-Frankivsk](#). Het gebied werd vanaf de [vroeg](#) [middeleeuwen](#) bewoond door de [Oostelijke Slaven](#) en in de twaalfde eeuw werd door de [Ruriken](#) het [vorstendom Galitsj](#) gesticht. Dit

Kaart van Galicië (oranje) in 1836

vorstendom fuseerde aan het einde van die eeuw met het naburige [vorstendom Wolynië](#) tot het [koninkrijk Galicië-Wolynië](#). Vanaf 1352, toen het prinsdom werd verdeeld tussen het [koninkrijk Polen](#) en het [grootvorstendom Litouwen](#), behoorde het grootste deel van Galicië tot de Poolse Kroon, wat ook zo bleef na de unie van [Polen en Litouwen](#).

Het gebied was van 1772 tot 1918 als onderdeel van het [koninkrijk Galicië en Lodomerië](#) als kroonland van [Oostenrijk](#) een bestuurlijke eenheid en vervolgens tot 1939 een bestuurlijke eenheid in Polen. Tegenwoordig wordt de naam Galicië noch in Polen noch in Oekraïne in staatkundige zin gebruikt.

Vanaf 1349 was Galicië Pools geweest. De kern stond bekend onder de naam [Rood-Rusland](#). Oostenrijk verwierf Galicië met de [Eerste Poolse Deling](#) op grond van een oude Hongaarse claim op het gebied.

De [Oostenrijkse Habsburgers](#) waren koning van Hongarije.

De Habsburgers noemden Galicië vanaf 1772 koninkrijk Galicië en Lodomerië, naar twee middeleeuwse Oost-Slavische vorstendommen, [Halytsj](#) en [Volodymyr](#). Galicië had onder de Habsburgers niet steeds dezelfde grenzen: het werd in 1846 uitgebreid met [Krakau](#), en van 1786 tot 1849 maakte de [Boekovina](#) er deel van uit. Galicië had een zeer gemengde bevolking. De overgrote meerderheid in [West-Galicië](#) (35.000 km²) was weliswaar Pools, maar in [Oost-Galicië](#) (45.000 km²) was een kleine meerderheid van de bevolking [Roetheens](#) (zoals de Habsburgers de Oekraïners binnen hun rijk noemden), terwijl beide gebieden rijk waren aan minderheden, waaronder in de eerste plaats ook [Joden](#). Het was in omvang het grootste Oostenrijkse kroonland en een van de armste. De hoofdstad was [Lemberg](#), het huidige Lviv. In 1910 telde Galicië ongeveer 8 miljoen inwoners, waarvan ruim 4 miljoen Polen, ruim 3 miljoen Roethenen (in moderne tijd onder de naam Galiciërs bekend) en circa een half miljoen Joden. De Polen en Roethenen onderscheidden zich door hun, overigens verwante, talen en door hun geloof. De Polen waren [rooms-katholieken](#), de Roethenen met Rome geünieerde [oosters-orthodoxen](#). Tijdens de [Eerste Wereldoorlog](#) voerden de Oostenrijkers en de Russen hevige strijd in Galicië. In 1918 kwam Galicië aan het herboren [Polen](#). Dat land had tijdens het [interbellum](#) te maken met een roerige Galicische minderheid. In 1939 veroverden [nazi-Duitsland](#) en de [Sovjet-Unie](#) Galicië. De nazi's vernietigden het Galicische [jodendom](#), bijgestaan door het inheemse [SS-regiment 14. Waffen-Grenadier-Division der SS \(galizische Nr. 1\)](#). Verzetsgroepen in Galicië van Poolse en Galicische origine bestreden vooral elkaar, zodat de [communisten](#) aan het einde van de oorlog zonder moeite met beide konden afrekenen.

De Sovjets behielden na de [Tweede Wereldoorlog](#) Oost-Galicië en deelden het in bij de [Oekraïense SSR](#). De Poolse bevolking, tot dan toe de plaatselijke bovenlaag, werd [naar Polen verdreven](#), vooral naar de gebieden die eerder Duits waren geweest en waar [de bevolking was verdreven naar Duitsland](#). Sinds 1991 behoort oostelijk Galicië tot de onafhankelijke republiek Oekraïne.

Moriz Frisch en Anna Klüh, persoonskaart

Moriz Frisch, zoon van Salomon Frisch en Henriette (Hinde) Kanner, geboren te Tysmenice, Galicië, op 20 feb 1849, boekdrukker te Wenen. Hij begon eerst een papierwinkel en op 14 mei 1877 zijn eigen drukkerij Frisch Verlag & Co en publiceerde o.a. Arbeiter-Zeitung in the Mariahilferstrasse.

Hij had ook een belangrijk contract voor het publiceren van veel officiële wettelijke staatsdocumenten in de vele talen die in de Oostenrijks-Hongaarse Monarchie gesproken werden.

Meer details over zijn drukkerij zijn gepubliceerd op internet ¹ en ². Hij overleed ten gevolge van darmkanker te Wenen op 31 okt 1913, begraven Zentral Friedhof, Wenen op 2 nov 1913.

¹ Verlag Frisch & Co – Wien Geschichte Wiki

² Frisch & Co. Verlag – Österreichische Verlagsgeschichte (murrayhall.com)

Hij trouwde (1) te Wenen op 27 Nov 1882 met Anna Klüh (Klühova), dochter van Frantisek Klüh (schoenmaker, Lipnice, Tsjechië) en Antonia (Anna) Prochazkova, gedoopt RK te Lipnice op 26 jun 1855 (getuigen: Dominik Bactar, schoolinspecteur te Lipnice en vroedvrouw Frantsiska Blokovska). Zij verhuisde i.v.m. hongersnood in 1866 vanuit Bohemen naar Wenen. Zij was zeer actief betrokken bij de Algemene Oostenrijkse Vrouwenbeweging en tijdelijk hoofd van die organisatie. Zij overleed te Wenen op 16 nov 1903 ten gevolge van bloedvergiftiging nadat ze zich gesneden had aan de snijmachine van de drukkerij, begraven te Wenen op 18 nov 1903. Uit dit huwelijk 4 kinderen (w.o. mijn grootmoeder Martha Rosa Frisch).

Hij trouwde (2) te Wenen, Alsergrund, op 22 sep 1904 met Franziska (Fanny) Wolff, dochter van Benjamin Wolff en Rosita Wiehl, geboren te Eschweiler [Duitsland, Aken] ca 1855, overleed te Wenen Lazarettgasse 20 op 26 okt 1916, begraven te Wenen Zentral Friedhof, Joodse gedeelte, op 29 okt 1916. Fanny was weduwe van N.N. Simon en had uit dat huwelijk 2 kinderen.

Genealogisch onderzoek

Zoals hierboven vermeld waren er veel joden in Galicië en Moriz behoorde ook tot die geloofsgroep hetgeen extra genealogische complicaties met zich meebrengt. De toegankelijkheid van Joodse archieven is beperkt, zeker in de Oekraïne, in Weense archieven is meer te vinden. De archieven in Wenen zijn redelijk toegankelijk. Je kan bijv. starten met de website <https://www.genteam.at/> en vervolgens de specifieke registraties aanvragen. Een complicatie is dat Moriz de roepnaam was, maar zijn Joodse voornaam was Mayer. Bij de registratie van zijn eerste huwelijk (met Anna Klüh) gebruikte hij Moriz. Bij zijn huwelijk met Franziska stond er eerst Mayer, maar dat had hij weer doorgestreept en door Moriz vervangen.

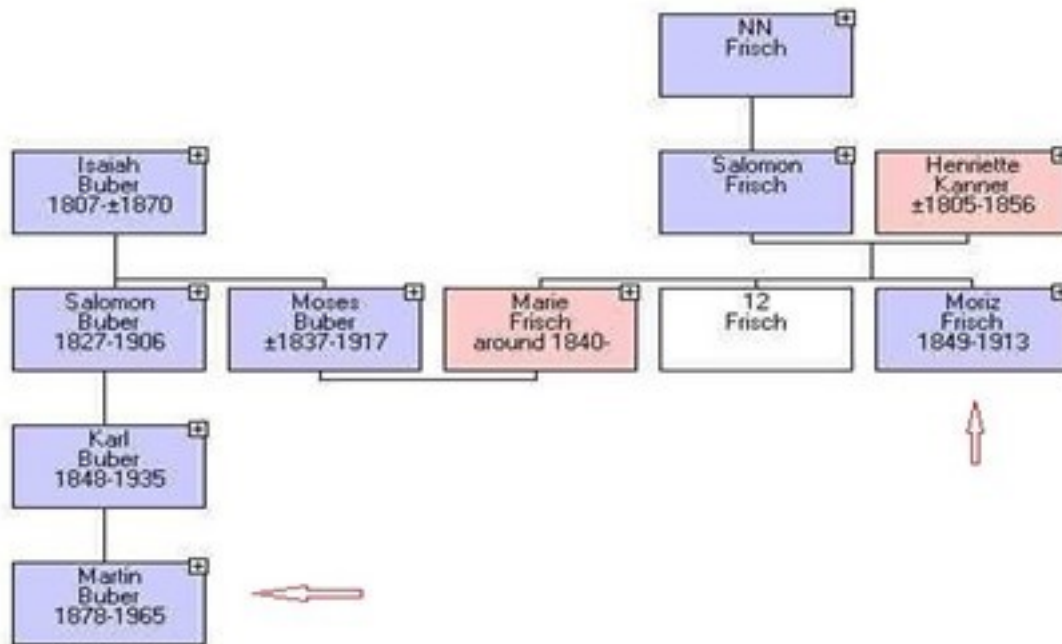
In een concept publicatie over Moriz bij het 60-jarig bestaan van Frisch Verlag schreef zijn zoon Justinian dat Moriz de jongste zoon in het gezin was en 13 zusters zou hebben gehad. Het komt mij meer waarschijnlijk voor dat het om 13 broers-plus-zusters geweest zouden zijn (hij schreef "Schwester" en bedoelde mogelijk "Geschwister"). Dit verklaart het grote aantal foto's van voor mij nog onbekende vrouwen in de fotoalbums van mijn grootmoeder Martha. Van die zusters concentreer ik mij nu vooral op Marie Frisch (geboren ca 1840), getrouwd te Lemberg (Lvov, Lviv) met Moses Buber die een oom was van de bekend Joodse godsdienstfilosoof Martin Buber³.

Achterhalen van de oorspronkelijke registraties in Galicië is niet zo eenvoudig. Nader onderzoek met behulp van de website <https://search.geshergalicia.org/> naar Frisch-en in de buurt van Tysmenice leverde een flink aantal potentiële familieleden op in de eerste helft van de 19^e eeuw. Het gaat dan om registratie in Stanislawów (Ivano-Frankivsk) maar ook in Lemberg (Lviv). Nader onderzoek zal wel moeilijk worden en het is mij nog niet duidelijk welke informatie in Lvov te verkrijgen is.

Opmerkelijk in de database is de vermelding van Mordche Maier Frisch die op 10 aug 1855 op 7-jarige leeftijd overleden zou zijn, dus geboren ca 1848/1849. Hierboven was reeds vermeld dat Moriz de Joodse naam Mayer (=Meier) had en Mordche is vast hetzelfde als Moriz. Maar op 7-jarige leeftijd overleden, hmmm? Foutje bedankt.

³

"Martin Buber, Sein Werk und seine Zeit", door Hans Kohn, Fourier Verlag, Wiesbaden, 1961, ISBN 3-921 695-27-9

Een andere familie uit Tysmenice, die mij boeit, is Freud⁴. Jakob Kolloman Freud, zoon van Rabbi Shlomo Freud en Peppi (Pesel) Hofman, geboren in Tysmenice, Galizia op 18 dec 1815, wolhandelaar, overleden te Wenen op 23 okt 1896.

-Trouwde (1) in 1831/1832 met Sally Kanner, overleden ca. 1852. Uit dit huwelijk 2 zoons

-Trouwde (2) waarschijnlijk 1855 met Rebecca, geboren in 1820, overleden in 1855 (binnen 3 maanden na haar huwelijk), Rebecca werd genoemd als vrouw van Jakob in de Joodse volkstelling in Freiberg in okt 1852 en werd niet meer genoemd in 1854. In hun huis woonden in 1852 Jakob Freud, 38 j, zijn vrouw Rebeka, 32 j en kinderen, Emanuel, 21, zijn vrouw, 18 j, en Filip, 16 j. Het noemen van "Rebeka", in plaats van "Sally" leidde tot veel speculaties, maar er waren wellicht administratieve fouten (het ging mogelijk om de vrouw van zijn broer Joseph Joseph, Rebecca Freud-Rawnial).

-Trouwde (3) te Wenen op 29 jul 1855 met Amalia Nathansohn, dochter van Jakob Nathansohn en Sara Wilenz, geboren te Brody (Ukraine) op 18 aug 1835, overleden te Wenen op 12 sep 1930. Uit dit huwelijk 8 kinderen, met als oudste Sigmund, de beroemde psychoanalyticus, geboren in Freiberg (Tsjechië) 6 mei 1856, overleden 23 sep 1939 te Londen.

Het kan haast niet anders dan dat de Frisch-en in het kleine Tysmenice ook de familie Freud gekend moet hebben. De eerste vrouw van Jakob was Sally Kanner en de moeder van Moriz was Henriette (Hinde) Kanner. Nu wil het "toeval" dat mijn grootmoeder Martha Rosa Frisch⁵ in Wenen op 13 mei 1900 trouwde met Viktor Tausk⁶ (overigens, dit zeer tegen de zin van Moriz). Hij studeerde eerst

⁴ „Sigmund Freud, Leben und Sterben“, door Max Schur, Suhrkamp Verlag Frankfurt am Main, Sonderausgabe 1977 (oorspronkelijk in het Engels: „Freud: Living and Dying“, vertaald door Gert Müller).

⁵ "Die Lebensreise der Martha Tausk", door Brigitte Dorfer, StudienVerlag, Innsbruck, Wien, Bozen, 2008, ISBN 978-3-7065-4539-6

⁶ "Brudertier, Siegmund Freud und Victor Tausk, Die Geschichte eines tragischen Konflikts", door Paul Roazen, Hoffmann und Campe Verlag, Hamburg 1973, ISBN 2-455-06339-x

rechten en had een praktijk in o.a. Mostar (Bosnië) en Sarajevo, waar mijn vader geboren werd. Het huwelijk liep stuk en het paar scheidde formeel in 1908.

Viktor keerde terug naar Wenen waar hij medicijnen en psychoanalyse studeerde bij Sigmund Freud. Na zijn studie in 1914 werd hij leger-psychiater, met vooral patiënten met psychosen en oorlog deserteurs. Hij schreef ook gedichten, toneelstukken en meerdere wetenschappelijke artikelen op het gebied van psychoanalyse^{7 8}. Hij pleegde echter zelfmoord in 1919.

Genealogisch is er nog veel werk aan de winkel

Evenementen in 2022

21 sep. 2022 nog niet bekend

2 nov. 2022 presentatie over Delpher door Sara d'Huijs

Locatie: Bethlehemkerk, Loosdrechtseweg 263, 1215 JV te Hilversum

Ledenaantal

Per 31 maart was het ledental 160, inclusief 8 bijkomende leden.

Per 30 april was het ledental 160, inclusief 8 bijkomende leden.

Per 31 mei was het ledental 160, inclusief 8 bijkomende leden.

Mutaties

Mevr. I. Meijer-Boelhouver – nieuw lid

⁷

"Victor Tausk Issue", in American Imago, vol. 30, no. 4, 1973. The Association for Applied Psychoanalysis, Inc. 1974, US ISBN 0002-8851

⁸

"Victor Tausk", Oeuvres Psychanalytiques, met voorwoord door Th. Neyraut-Sutterman, nawoord door Jean Gillibert, Payot, Paris 1975, ISBN 2-228-21780-8

Colofon

Nederlandse Genealogische Vereniging. Opgericht 1 juli 1946.

Correspondentieadres: NGV, Postbus 50, 3980 CB, Bunnik

Bibliotheek en andere diensten: Kosterijland 3, 3981 AJ, Bunnik

Openingstijden: 1^e en 3^e donderdag en 2^e zaterdag van de maand van 10:00-16:00 uur op afspraak.

Afdeling Gooiland. Opgericht 30 maart 1949.

De afdeling omvat de gemeenten met de postcodes: 1200 t/m 1279, 1400 t/m 1419 en 3630 t/m 3639.

Dit zijn de (deel)gemeenten Hilversum, Loosdrecht, Kortenhoef, 's-Graveland, Ankeveen, Laren,

Blaricum, Huizen, Naarden, Bussum, Nieuwersluis, Loenen a/d Vecht, Loenersloot en Vreeland.

Alle bijeenkomsten zijn in de Bethlehemkerk, Loosdrechtseweg 263, Hilversum.

Voor bereikbaarheid: <https://bethlehemkerk.nl/index.php/adres>

Dit afdelingsblad wordt digitaal toegezonden aan de leden van de NGV, afdeling Gooiland en aan de leden van andere afdelingen, die een bijkomend lidmaatschap zijn aangegaan. Het blad verschijnt viermaal per jaar.

Website afdeling Gooiland: <https://www.ngv-gooiland.nl/>

NGV-website: <https://www.ngv.nl/>

Deze afdeling is ook actief op Facebook als 'NGV Afdeling Gooiland'.

Bestuur:

Voorzitter: Louis Heinsman, Van der Zaenlaan 49, 1215 SJ, Hilversum, 035-6233785,

email: voorzitter-goi@ngv.nl

Secretaris/Penningmeester: Maarten van Mourik, Neuweg 453, 1215JC, Hilversum, 035-6219269

email: secretaris-goi@ngv.nl

Redactie Afdelingsblad: Anne Schley-de Bruin, Zuidereinde 197, 1243 KW 's-Graveland

email: redactie-goi@ngv.nl

Webredactie: Anne Schley-de Bruin, email: webredacteur-goi@ngv.nl

Artikelen waarbij de auteur niet vermeld is, zijn door de redactie geschreven.

Kopij: mocht u kopij willen aanleveren, dan is dat zeer welkom. Artikelen het liefst als platte tekst, dus zonder opmaak. Foto's en dergelijke separaat meesturen als jpg-bestand. Graag mailen naar:

redactie-goi@ngv.nl